

ОДОБ - АХЛОҚ - ОДИЛ СУДЛОВНИ АМАЛГА ОШИРИШНИНГ ЗАРУРИЙ ШАРТИДИР

Ш.Хақназаров

Судьялар олий мактаби
мустақил изланувчиси: ю.ф.ф.д.

Аннотация: Мазкур мақола жиноят-процессуал ҳуқуқи ҳамда тезкор-қидирув фаолияти, шунингдек криминалистика соҳасининг муҳим ва долзарб институтларидан бири ҳисобланган жиноятларни фош этиш ва улар бўйича терговга қадар текширув, суриштирув ҳамда дастлабки тергов ҳаракатларини олиб боришда сунъий интеллектнинг тутган ўрни, улардан фойдаланиш истиқболлари, шу билан бирга жиноятларни тергов қилишда сунъий интеллект ютуқлари ва инсон интеллекти даражаларини ўзаро қийсلاш масалаларини ёритишга бағишланган.

Таянч сўзлар: тезкор-вакил, суриштирувчи, терговчи, тергов, сунъий интеллект, тезкор-қидирув фаолияти, терговга қадар текширув, суриштирув, дастлабки тергов, процессуал ҳаракат, электрон ҳужжат, тезкор таҳлил.

ЭТИКА И МОРАЛЬ - НЕОБХОДИМОЕ УСЛОВИЕ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ПРАВОСУДИЯ

Аннотация: Данная статья посвящена раскрытию роли искусственного интеллекта в выявлении преступлений и проведении доследственной проверки, дознания и предварительного следствия по ним, являющихся одними из важных и актуальных институтов уголовно-процессуального права и оперативно-розыскной деятельности, а также криминалистики. Рассматриваются перспективы использования искусственного интеллекта, а также вопросы сравнения достижений искусственного интеллекта и уровней человеческого интеллекта при расследовании преступлений.

Ключевые слова: оперуполномоченный, дознаватель, следователь, следствие, искусственный интеллект, оперативно-розыскная деятельность, доследственная проверка, дознание, предварительное следствие, процессуальное действие, электронный документ, оперативный анализ.

MORALITY IS A NECESSARY CONDITION FOR THE ADMINISTRATION OF JUSTICE.

Abstract: This article is devoted to highlighting the role of artificial intelligence in solving crimes and conducting pre-investigation checks, inquiries, and preliminary investigative actions, which are considered one of the important and relevant institutions of criminal procedure law and operational-search activities, as well as forensics, the prospects for their use, as well as issues of comparing the achievements of artificial intelligence and the level of human intelligence in the investigation of crimes.

Keywords: operative-representative, inquiry officer, investigator, investigation, artificial intelligence, operational-search activity, pre-investigation check, inquiry, preliminary investigation, procedural action, electronic document, operational analysis.

Хар бир фаолиятда ва касбда ахлоқ масаласи муҳим бўлгани каби, судьянинг ахлоқи масаласи ҳам алоҳида ўрин тутди. Ўзбекистон мустақиллик эришгандан сўнг, мамлакатимизда биринчи марта суд ҳокимияти бошқа ҳокимиятлардан ва ташкилотлардан мустақил ҳолда иш юритиши кафолатланди.¹⁶⁵ Барча судларда ишлар очик, ошкора ва тарафларнинг тортишуви тамойилига асосланган ҳолда кўрилиши жорий этилди. Мазкур тамойил ислохот даврида ҳам биринчи ўринда бўлиб, бугунги кунда ҳам ўз аҳамияти ва долзарблигини йўқотгани йўқ.¹⁶⁶ Суд ҳокимиятининг мустақиллиги шарафли имтиёз эмас, балки унинг ҳокимият ваколатлари тақсимланиш тизимида ўзининг конституциявий вазифасини бажаришининг зарурий шартидир.

Одил судлов - шахс ҳуқуқ ҳамда қонуний манфаатларини, жамият ва давлат манфаатларини ҳимоя қилишнинг энг ишончли ва ҳозирги замон дунё маданиятли усулидир. Одил судлов ҳуқуқи ҳар бир шахс ва фуқаро учун тан олинади.

Инсон ва фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишнинг ҳуқуқий асослари бир қатор халқаро ҳужжатларда ҳам мустаҳкамлаб қўйилган. Чунончи, инсон

¹⁶⁵ “Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллиги асослари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни. Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1991 й., 11-сон, 246-модда; Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон.

¹⁶⁶ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 21 октябрдаги ПФ-4850-сонли “Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислох қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 14 февралдаги ПФ-4849-сон 2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини амалга оширишга доир ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги Фармони. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 14 майдаги ПК-3723-сон “Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилик тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 24 июлдаги ПФ-6034-сон “Судлар фаолиятини янада такомиллаштириш ва одил судлов самарадорлигини оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Фармони. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 10 августдаги ПФ-6041-сон “Суд-тергов фаолиятида шахснинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш кафолатларини янада кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони. **Ўзбекистон Республикаси Президентининг 28 январь 2022 йилдаги ПФ-60-сон “2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги Фармони.** Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 16 январдаги ПФ-11-сонли “Одил судловга эришиш имкониятларини янада кенгайтириш ва судлар фаолияти самарадорлигини оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Фармони. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2023.

ва фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини мустақил ва холис суд томонидан (ҳимоя қилиш) оқилона муддатларда очик ва ошкора кўриб чиқиш ҳуқуқига эга.¹⁶⁷

Кўриниб турибдики, ахлоқ-одоб масалалари халқаро даражада эътиборида ҳам муҳим, аммо судья одоб-ахлоқ масаласи ҳар бир давлатнинг миллий қарашларидан келиб чиқади. Яъни, муайян халқнинг тарихий тажрибаси, уларнинг менталитети, давлат бошқарув шакли албатта, судья одоб-ахлоқ зиммасига юкланган у ёки бу маъсулияти бир давлатдан бошқасига қараганда фарқланади.

Судья одоб-ахлоқ масаласи Ўзбекистон учун янгилик ёки мустақилликка эришгандан сўнг ўзгаришлар туфайли жамиятимизга киритилган ғайриоддий нарса эмас. Балки, судья одоби-ахлоқи масалалари доимий равишда ва узоқ вақтлардан бери ҳуқуқшунослар, файласуфлар, тарихчилар ва адиблармиз томонидан эътиборида бўлган.

Х. Дўстмуҳаммад, халқимиз тарихида қозилик ишлари қандай ташкил этилганлиги, қозилик лавозимида тайинланадиган инсон қўйилган талаблар доимо қизиқтириб келган.¹⁶⁸ Мисол учун, “А. Навойи наздидаги қози”, “А. Темур тузуклари, “Қозининг халоллиги”, “Аждодларимиз тафаккурида адолат”, “Ҳидоя”, “Кифоя” каби асарлар миллий бойлигимиз саналади.¹⁶⁹

Х. Ёдгоров, тарихдаги ўғитларга назар ташлайдиган бўлсак, суддаги адолат инсонларнинг давлатга бўлган ишончини оширади, адолатнинг савоби нафл тоат-ибодатдан кўпроқ экани муқаддас ҳидиси шарифларда алоҳида қайд этилгани бежиз эмас. Адолат эътиқод даражасига кўтарилган экан, унга доим содиқ бўлиш лозимлиги ўз-ўзидан маълум.¹⁷⁰

Янги Ўзбекистонда суд-ҳуқуқ ислохотлари, одил судловни ўрганишнинг долзарблиги мамлакатимизда фуқаролик жамиятини қуриш ва адолатли судлов тизимини яратиш зарурати билан белгиланади.

Ўзбекистон Президент Шавкат Мирзиёев, одил судловни таъминлаш борасидаги устувор вазифалар муҳокамаси юзасидан йиғилишда, “Судлар фаолияти, аввало, инсон тақдирига, барча соҳалар тартиби ва тараққиётига дахлдор масаладир. Шунинг учун ҳам мамлакатимизда судлар мустақиллигини мустаҳкамлаш, ишларни кўришда холислик, адолат ва қонунийликни таъминлаш чоралари кўрилмоқда. Сўнгги олти йилда бу тизимга оид 50 дан ортиқ қонун, фармон ва қарорлар қабул қилинди”.¹⁷¹ Шунинг учун,

¹⁶⁷ “Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси”. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг Резолюция 217 А (III) билан 1948 йил 10 декабрда қабул ва эълон қилинган (10-модда). “Фуқаровий ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисида”ги Халқаро Пакт. 28.12.1995. (14-модда). “Конвенция о защите прав человека и основных свобод”. г. Рим, 4.XI.1950 г. (6-модда).

¹⁶⁸ Судья маънавияти, одоби ва маъсулияти. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгашининг ташаббуси билан нашрга тайёрланган. 2021. 3-4 бет.

¹⁶⁹ Бурҳонуддин Марғиновий. «Ҳидоя». «Hilol» нашриёт-матбааси. 2022-2024 йиллар. 1-5-жузлар.

¹⁷⁰ Судья маънавияти, одоби ва маъсулияти. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгашининг ташаббуси билан нашрга тайёрланган. 2021. 186-187 бетлар.

¹⁷¹ <https://president.uz/uz/lists/view/5695>

тарафкашлик ва ахлоқий меъёрларни бузиш нафақат маълум бир судья учун шахсий муваффақиятсизлик ва шармандалик, балки фуқароларнинг бутун суд тизимига бўлган ишончига путур етказиш ҳисобланади.

Ўзбекистонда судья одоби кодексини қабул қилиниши ҳам суд-ҳуқуқ ислохотларни ривожлантиришда изчил мантиқий давомидир.¹⁷² Ўзбекистон Республикасининг 2021 йил 28 июлдаги ЎРҚ-703-сонли “Судлар тўғрисида”ги Қонуннинг 67-моддасига мувофиқ, судьяликка номзодларга қўйиладиган талаблар қуйидагилар ҳисобланади: 35 ёшга тўлган, олий юридик маълумотга эга, Ўзбекистон фуқароси судьялик лавозимига номзод бўлиши мумкин.¹⁷³ Аммо, бошқа меъёрий ҳужжатларда судьяликка номзодларга қўйиладиган қўшимча талабларни белгилаш имкониятини ҳам назарда тутати. Бинобарин,

Судьялар олий мактаби Кенгашининг 2024 йил 6 майдаги қарори билан тасдиқланган “Судьялик лавозимларига номзодларни тайёрлаш курсига 2024-2025 ўқув йили учун қабул қилиш тартиби тўғрисида”ги Низомнинг 1-боби, 4-бандида, юридик ихтисослик бўйича камида етти йиллик иш стажига эга бўлган шахслар судьяликка номзод бўлиши мумкин.¹⁷⁴ Шунингдек, судьялик касби шунчалик ўзига хос ва масъулиятли бўлганлиги учун, номзодларга қўшимча талабларни, шу жумладан ахлоқий характерга эга бўлган талабларни ҳам белгилайди. Масалан, Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгашининг 2024 йил 15 майдаги 1903-сонли қарори билан “Судьялар одоби кодексида” мустаҳкамланган.¹⁷⁵ Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши томонидан қабул қилинган ҳужжат норматив характерга эга эмас, лекин Ўзбекистон Республикасида фаолият юритаётган ҳар бир судьяси учун мажбурий характерга эгадир. Судьялар одоби кодексининг қоидаларини бузганлик учун жавобгарлик, шу жумладан судьянинг ваколатларини тугатишгача бўлган жавобгарлик назарда тутилган. Судьялар одоби кодексида судьяларнинг касбий ва мансаб фаолиятидан ташқари давомида одоб ҳуқ-атвори стандартларини белгилайди (1-модда), уларнинг бузилиши интизомий жазо чораларини қўллашга олиб келиши ҳам мумкин (18-модда).

Судьялар одоби кодексида, судьяга нафақат қонунни билишни ва уни тўғри қўллашни, балки юксак маънавиятли бўлишни ҳам талаб қилади, айниқса жиноят ишини кўриб чиқиш ва ҳал қилишнинг мураккаб жараёнида холисликни ва беғаразликни сақлаган процессуал мажбуриятларни (юқори профессионаллик даражада) бажариши ва қонунда белгиланган ваколатлардан амалга ошириши талаб қилишини белгиланган (7-модда).¹⁷⁶

¹⁷² Судьялар одоби кодекси. -Т.: 2024. Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгашининг 2024 йил 15 майдаги 1903-сон қарори билан тасдиқланган.

¹⁷³ Ўзбекистон Республикасининг 2021 йил 28 июлдаги ЎРҚ-703-сонли “Судлар тўғрисида”ги Қонуни.

¹⁷⁴ Судьялар олий мактаби Кенгашининг 2024 йил 6 майдаги қарори билан тасдиқланган “Судьялик лавозимларига номзодларни тайёрлаш курсига 2024-2025 ўқув йили учун қабул қилиш тартиби тўғрисида”ги Низом.

¹⁷⁵ Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгашининг 2024 йил 15 майдаги 1903-сонли қарори билан “Судьялар одоби кодекси” тасдиқланган.

¹⁷⁶ Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгашининг 2024 йил 15 майдаги 1903-сонли қарори билан “Судьялар одоби

Процессуалист олим Д.П.Котовнинг ёзишича, ахлоқий фазилатлар терговчилар, прокурорлар, адвокатлар ва судьяларнинг ахлоқий онги ва хатти-ҳаракатининг барқарор элементлари сифатида ишлайди. Жиноят процессуал муносабатлар чинакам ахлоқий бўлиши учун бу шахслар маълум ахлоқий фазилатларга эга бўлиши ва одобли бўлиши керак. Бу шахслар қонунга чуқур ҳурмат, юксак маънавиятли, ҳалол, ватанга содиқлик, қатъиятлилиқ ва ташқи таъсирларга дахлсизлик, мустақиллик ва ҳушёрлик билан ажралиб туриши керак. Улар ўзларига ва одамларга нисбатан талабчан, ҳалол ва бузилмас, камтарин ва одобли, мард ва қатъиятли, меҳнатсевар бўлишлари лозим.¹⁷⁷

Д.Б. Базораванинг фикрича, судьянинг мустақиллиги ишни кўришда ўз ички ошончига асосланган ҳолда қарорлар қабул қилиш учун маънавий ҳуқуқ ва уларнинг бенуқсонлигига ишонч ҳиссини беради, касбий компетентлик эса, юқори ахлоқийлик ва ҳуқуқни қўллаш тажрибаси киради.¹⁷⁸

А.С. Кобликов, судьяга қўйиладиган асосий талаб адолатли бўлишлидир, деб ҳисоблайди. Шунингдек, судья ҳалол, виждонли, беғараз, инсонпарвар бўлиши керак. Судья томонидан қабул қилинган қарор халқ томонидан адолатли деб эътироф этиш учун, ҳар бир ишни синчковлик билан, ҳар томонлама, холис, далиллар мақбуллиги ҳолатларини ишончли аниқлагандагина адолатли деб баҳоласа бўлади. Одил судлов деганда, айбдорлар асосли равишда муносиб жазоланадиган, айбсизлар эса оқланган суддир.¹⁷⁹

Бизнинг фикримизча, А.С. Кобликовнинг фикрига қўшилиш ўринлидир, асоссиз жиноий жавобгарликка тортилган ҳар бир кишини реабилитация қилиш каби масала жиноят процессининг устувор вазифа ва мақсадига ҳам мос келади. Бироқ, миллий жиноят процессуал қонунчилигимизнинг 2-моддасида бундай устувор вазифалар қўйилмаган.

Қонуннинг талқинидан келиб чиқадиган бўлсак, айбланувчининг процессуал мақомида шахснинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ҳақида гап кетаётгани маълум бўлади. Чиндан ҳам, Жиноят-процессуал кодексининг 83-моддасида, реабилитация қилиш учун асослар мустаҳкамлаб қўйилган. Кўриниб турибдики, жиноий жавобгарликка тортилган шахсни (гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчи ва маҳкум) ҳимоя қилиш назарда тутилган.¹⁸⁰ Қонунда, ҳар бир шахсга адолатли жазо берилиши ҳамда айби бўлмаган ҳеч бир шахс жавобгарликка тортилмаслиги ва ҳукм қилинмаслик ҳақида сўз боради. Аммо шуни ёдда тутиш керакки, айби бўлмаган шахслар жазодан озод этилмасдан, оқланиш ва реабилитация қилиниши керак. Аммо, реабилитация масалалари очиқ қолган. Жиноят-

кодекси” тасдиқланган.

¹⁷⁷ Котов Д. П. Вопросы судебной этики. М. Знание. 1976. С. 26 - 27.

¹⁷⁸ Базорава Д.Б. Процессуальные гарантии прав личности в уголовном процессе. Автореф. дисс. ... док. юрид. наук. (DSc). Т., ТГЮУ, 2022. - С. 203.

¹⁷⁹ Кобликов А. С- Юридическая этика. М.: Норма. 1999. С. 99.

¹⁸⁰ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси. - Т.: Ўзбекистон, 2023.

процессуал кодексининг 303-моддаси реабилитацияга бағишланган бўлиб, 37-бобда белгиланган тартибда реабилитация қилиш ҳуқуқи нафақат жиноий таъқибнинг асоссиз қурбонига айланганлар, балки қонунга хилоф равишда процессуал мажбурлов чоралари қўлланилган ҳар қандай шахсларга ҳам таалуклидир.¹⁸¹

Қонун чиқарувчи гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчи ва маҳкумни жиноятдан ҳимоя қилишни давлат органлари фаолиятида биринчи ўринга қўяди. Ушбу позиция конституция, халқаро ҳужжат талабларга тўлиқ мос келади, унга кўра давлат айбланаётган ҳар бир шахсни, айби қонунда назарда тутилган тартибда исботланмагунча ва суднинг қонуний кучга кирган ҳукми билан аниқланмагунча айбсиз деб ҳисобланади. Айбланувчини, судланувчини ҳимоя қилиш учун барча имкониятлар таъминланади ва кафолатланади. Хаттоки, гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчи ва маҳкумни айбдорликка оид барча шубҳалар, агар уларни бартараф этиш имкониятлари тугаган бўлса, гумон қилинувчининг, айбланувчининг, судланувчининг ёки маҳкумнинг фойдасига ҳал қилиниши керак дейилган.¹⁸²

Юртбошимиз Ш. Мирзиёевнинг таъкидлашича, сўнги йилларда ноҳақ айбланган 4 минг кишига оқлов ҳукми чиқарилган, 26 мингдан зиёд шахс суд залидан озод қилинган, 47 минг фуқарога нисбатан терговда қўйилган моддалар айбловдан чиқарилган.¹⁸³ Дарҳақиқат, ўтган даврда жиноят амалиётида асоссиз жиноий таъқиблар, ноқонуний жиноий жавобгарликка тортиш масаласи одатий ҳол эди, бу иш юритишнинг турли босқичларида амалга ошириларди. Сўнги йилларда олиб борилган суд-ҳуқуқ соҳасидаги ислохотлар туфайли туб ўзгаришларга олиб келди. Натижада, қонунга хилоф равишда айбдор деб топилган (судланганлар), шунингдек, жиноят содир этишда айбланганларнинг барчаси, у ёки бу тарзда дастлабки тергов, суриштирув органлари, суднинг “хатолари” дан жабрланганларнинг меҳнат, пенсия ва бошқа шахсий номулкий ҳуқуқлари тикланди ҳамда маҳкум ва бошқа айбланувчига етказилган зарар давлат томонидан тўлиқ қопланди. Тегишли ҳолларда маҳкумга етказилган шахсий номулкий зарар ҳам ундирилган. Бу ўз навбатида, жиноят процессуал қонунчиликка ҳуқуқий асосини яратишга, яъни реабилитацияни киритиш учун ўринли сабаб мавжуд.

Мисол учун, Жиноят ишлари бўйича Тошкент шаҳар суди кассация инстанцияси судлов ҳайъатининг ажримига кўра, Жиноят ишлари бўйича Тошкент шаҳар Учтепа туман судининг 2012 йил 3 июлдаги ҳукмига кўра, М исмли шахсга Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 210-моддаси 2-қисми “а,в” бандлари билан айбдор деб топилиб, 7 йил муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланган. Ҳукмга кўра, судланувчи адлия идорасида турли лавозимида ишлаб келган, 2010-2011 йиллар давомида ўзининг ғараз мақсадларга қаратилган жиноий ҳаракатларини амалга ошириб, пора олганлиги қайд этилган. Аммо, Тошкент шаҳар суди кассация инстанцияси судлов ҳайъатининг

¹⁸¹ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси. - Т.: Ўзбекистон, 2023.

¹⁸² Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2023. 28-модда.

¹⁸³ <https://president.uz/uz/lists/view/5695>

ажримига биноан, Судлов ҳайъати, иш бўйича судья А.нинг маърузасини, прокурорнинг протестни қувватлаб, уни қаноатлантириш ҳақидаги хулосасини, судланган М ҳамда унинг ҳимоячиси адвокат У.нинг кассация протестида келтирилган важларни қувватлаб, туман судининг ҳукмини бекор қилиб, оқлов ҳукми чиқариш ҳақидаги фикрларини тинглаб, протестдаги важларни жиноят иши ҳужжатлари билан бирга таҳлил қилиб, қуйидагиларга асосан М.га оид ҳукмини бекор қилишни ва уни реабилитация қилиб, жиноят ишини тугатишни лозим деб топди.

Судья Ўзбекистон Республикаси ЖПКнинг 22-моддасида иш бўйича ҳақиқатни аниқлаш учун фақат ушбу Кодексда назарда тутилган тартибда топилган, текширилган ва баҳоланган маълумотлардан фойдаланиш мумкинлиги, гумон қилинувчидан, айбланувчидан, судланувчидан, жабрланувчидан, гувоҳдан ва ишда иштирок этувчи бошқа шахслардан зўрлаш, кўркитиш, ҳуқуқларини чеклаш ва қонунга хилоф бўлган ўзгача чоралар билан кўрсатувлар олишга ҳаракат қилиш ман этилиши, иш бўйича исботланиши лозим бўлган барча ҳолатлар синчковлик билан, ҳар томонлама, тўла ва холисона текшириб чиқилиши лозимлиги кўрсатган.¹⁸⁴

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2014 йил 23 майдаги “Суд ҳукми тўғрисида”ги 07-сонли Қарорини 4-бандига мувофиқ иш бўйича ҳукм иш материалларида маълум бўлиб қолган барча камчиликлар тўлдирилгандан кейингина чиқарилиши мумкин. Иш бўйича исботланиши лозим бўлган барча ҳолатлар синчковлик билан, ҳар томонлама, тўла ва холисона текшириб чиқилиши керак. Судланувчини жиноятни содир қилганлигини ҳам фош қиладиган, ҳам оқлайдиган ҳар бир далил, ЖПКнинг 95-моддасига мувофиқ ишга алоқадорлиги, мақбуллиги ва ишончлилиги нуктаи назаридан баҳоланиши лозим.

Шунингдек, ЖПКнинг 26-моддаси 2-қисмига асосан суд фақат суд мажлисида текширилган далилларга асосланиб ҳукм чиқаради.

Аммо, жиноят ишини кассация инстанцияси судида кўриб чиқиш жараёнида, ишда тўпланган далиллар таҳлил қилинганида ҳукмда баён қилинган суднинг хулосалари ишнинг ҳақиқий ҳолатларига тўғри келмаслиги, М.ни айблаш учун ишончли объектив далиллар мавжуд эмаслиги аниқланди.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2014 йил 23 майдаги “Суд ҳукми тўғрисида”ги 7-сонли Қарорининг 16-бандида¹⁸⁵ ЖПКнинг 463-моддасига кўра, айблов ҳукми тахминларга асосланган бўлиши мумкин эмас ва фақат судланувчининг жиноят содир этишда айбли эканлиги суд муҳокамаси давомида исбот қилинган тақдирдагина чиқарилиши; айблов ҳукмига жиноят содир этилишининг иш бўйича барча мумкин бўлган ҳолатларини текшириш, иш материалларида маълум бўлиб қолган барча кам-кўстни тўлдириш, юзага келган ҳамма

¹⁸⁴ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси. - Т.: Ўзбекистон, 2023.

¹⁸⁵ Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2014 йил 23 майдаги “Суд ҳукми тўғрисида”ги 7-сонли Қарори.

шубҳа ва қарама-қаршиликларга барҳам бериш натижасида йиғилган ишончли далилларгина асос қилиб олинishi лозимлиги; шундан келиб чиқиб, судланувчи томонидан терговда ёки судда айбини бўйнига олиш ҳолати у иш бўйича тўпланган ҳамда судда текширилган бошқа далиллар билан ҳолисона исботланган тақдирдагина айблов ҳукми чиқаришга асос бўла олиши ҳақида кўрсатилган.

Шунингдек, кассация инстанциясининг суд мажлисида сўроқ қилинган, мазкур иш юзасидан гувоҳлар Н, Ю, Ж ҳам М.нинг ҳозирда бераётган кўрсатувларини тасдиқлаб, дастлабки тергов ҳамда суд тергови даврида махсус идора ходимлари томонидан ўтказилган кучли жисмоний, маънавий тазйиқлар ва уларнинг уйдирмалари асосида кўрсатма беришга мажбур бўлишганлиги ҳақида маълум қилишди.

Кассация инстанцияси М.ни Ўзбекистон Республикаси Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 210-моддаси 2-қисми “а,в” бандлари билан айбли деб топиш ҳақидаги ҳукмни бекор қилиб, жиноий ҳодиса юз бермаганлиги ва унинг ҳаракатларида жиноят таркиби бўлмаганлиги сабабли уни айбсиз деб топиб, реабилитация қилишни ҳамда жиноят ишини Ўзбекистон Республикаси ЖПКнинг 83-моддаси 1 ва 2-бандларига асосан тугатишни лозим деб топган.

Бундан ташқари, кассация инстанцияси судлов ҳайъати, М.ни реабилитация қилиниши муносабати билан унга етказилган мулкӣ зиённи қоплаш ҳамда маънавий ва бошқа зиён оқибатларини ундириш масаласида Ўзбекистон Республикаси ЖПКнинг 304-312 моддаларида назарда тутилган тартибда даъво талаби билан судга мурожаат қилиш ҳуқуқини тушунтиришни лозим деб ҳисоблайди.

Мазкур масала, мамлакатимиз раҳбари эътиборида. Чунончи, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 14 майдаги ПҚ-3723-сон “Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилик тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори иккинчи йўналиши, 10-бандида, реабилитация институтини қўллаш асосларини ва уни амалга ошириш механизмларини такомиллаштириш бўйича устувор вазифалар белгиланган.¹⁸⁶

Шу билан бирга, агар хориж тажрибасига юзаланадиган бўлсак, Россия Жиноят-процессуал кодекси 6-моддаси, 2-бандида, қонунчиликнинг бир қатор вазифалари санаб ўтилган. Ушбу вазифалари қаторида, асоссиз равишда жиноий жавобгарликка тортилган ҳар бир шахсни реабилитация қилиш вазифаси ҳам белгиланган.¹⁸⁷ Худди шунга ўхшаш қоидалар, Қозоғистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси 8-моддаси, 1-бандида,¹⁸⁸ Қирғизистон Жиноят-процессуал кодекси 6-моддаси, 6-бандида,¹⁸⁹

¹⁸⁶ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 14 майдаги ПҚ-3723-сон “Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилик тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори.

¹⁸⁷ ["Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации" от 18.12.2001 N 174-ФЗ \(ред. от 25.10.2024\)](#).

¹⁸⁸ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан (с изменениями и дополнениями по состоянию на 05.09.2024 г.).

¹⁸⁹ Уголовно-Процессуальный Кодекс Кыргызской Республики от 28 октября 2021 года №129.

Тожикистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси 2-моддаси, 3-банди,¹⁹⁰ Беларуссия Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси 7-моддаси, 2-банди мустаҳкамланган.¹⁹¹

Юқорида айтилганлар Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодексининг 2-моддасига тегишли таъминлаш учун зарур бўлган барча вазифаларни қамраб олиниши лозим, деган хулосага келишимизга имкон беради. Ҳуқуқий давлатда бу ҳолат қабул қилиниши мумкин эмас ва тузатишни талаб қилади.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. “Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллиги асослари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни. Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1991 й., 11-сон, 246-модда; Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 21 октябрдаги ПФ-4850-сонли “Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 14 февралдаги ПФ-4849-сон 2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини амалга оширишга доир ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги Фармони. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 14 майдаги ПК-3723-сон “Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилик тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 24 июлдаги ПФ-6034-сон “Судлар фаолиятини янада такомиллаштириш ва одил судлов самарадорлигини оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Фармони. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 10 августдаги ПФ-6041-сон “Суд-тергов фаолиятида шахснинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш кафолатларини янада кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони. **Ўзбекистон Республикаси Президентининг 28 январь 2022 йилдаги ПФ-60-сон “2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги Фармони.** Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 16 январдаги ПФ-11-сонли “Одил судловга эришиш имкониятларини янада кенгайтириш ва судлар фаолияти самарадорлигини оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Фармони. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. — Т.: Ўзбекистон, 2023.

¹⁹⁰ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Таджикистан от 3 декабря 2009 года. (с [изменениями и дополнениями](#) по состоянию на 03.01.2024 г.).

¹⁹¹ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь от 16 июля 1999 года № 295-3. (с [изменениями и дополнениями](#) по состоянию на 08.01.2024 г.).

3. “Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси”. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг Резолюция 217 А (III) билан 1948 йил 10 декабрда қабул ва эълон қилинган (10-модда). “Фуқаровий ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисида”ги Халқаро Пакт. 28.12.1995. (14-модда). **“Конвенция о защите прав человека и основных свобод”**. г. Рим, 4.XI.1950 г. (6-модда).

4. Судья маънавияти, одоби ва маъсулияти. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгашининг ташаббуси билан нашрга тайёрланган. 2021. 3-4 бет.

5. Бурҳонуддин Марғиновий. «Ҳидоя».«Нилol» нашриёт-матбааси. 2022-2024 йиллар. 1-5-жузлар.

6. Судья маънавияти, одоби ва маъсулияти. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгашининг ташаббуси билан нашрга тайёрланган. 2021. 186-187 бетлар.

7. <https://president.uz/uz/lists/view/5695>

8. Судьялар одоби кодекси. -Т.: 2024. Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгашининг 2024 йил 15 майдаги 1903-сон қарори билан тасдиқланган.

9. Ўзбекистон Республикасининг 2021 йил 28 июлдаги ЎРҚ-703-сонли “Судлар тўғрисида”ги Қонуни.

10. Судьялар олий мактаби Кенгашининг 2024 йил 6 майдаги қарори билан тасдиқланган “Судьялик лавозимларига номзодларни тайёрлаш курсига 2024-2025 ўқув йили учун қабул қилиш тартиби тўғрисида”ги Низом.

11. Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгашининг 2024 йил 15 майдаги 1903-сонли қарори билан “Судьялар одоби кодекси” тасдиқланган.

12. Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгашининг 2024 йил 15 майдаги 1903-сонли қарори билан “Судьялар одоби кодекси” тасдиқланган.

13. Котов Д. П. Вопросы судебной этики. М. Знание. 1976. С. 26 - 27.

14. Базорава Д.Б. Процессуальные гарантии прав личности в уголовном процессе. Автореф. дисс. ... док. юрид. наук. (DSc). Т., ТГЮУ, 2022. - С. 203.

15. Кобликов А. С- Юридическая этика. М.: Норма. 1999. С. 99.

16. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси. - Т.: Ўзбекистон, 2023.

17. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси. - Т.: Ўзбекистон, 2023.

18. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2023. 28-модда.

19. <https://president.uz/uz/lists/view/5695>

20. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси. - Т.: Ўзбекистон, 2023.

21. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2014 йил 23 майдаги “Суд ҳукми тўғрисида”ги 7-сонли Қарори.

22. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 14 майдаги ПҚ-3723-сон “Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилик тизимини тубдан такомиллаштириш чоратadbirlari тўғрисида”ги Қарори.

23. ["Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации" от 18.12.2001 N 174-ФЗ \(ред. от 25.10.2024\).](#)

24. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан (с изменениями и дополнениями по состоянию на 05.09.2024 г.).

25. Уголовно-Процессуальный Кодекс Кыргызской Республики от 28 октября 2021 года №129.

26. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Таджикистан от 3 декабря 2009 года. (с [изменениями и дополнениями](#) по состоянию на 03.01.2024 г.).

27. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь от 16 июля 1999 года № 295-З. (с [изменениями и дополнениями](#) по состоянию на 08.01.2024 г.).